

Kiegészítések egy Szent-Györgyi íráshoz

Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Nagy örömmel vettem kezembe Szeged c. lapjuk legutóbbi számát, melyben Szent-Györgyi Albertnek állítanak méltó emléket. A Nobel-díjas tudóst Szeged városa mindig nagyra értékelte és tisztelte, ennek egyik jele, hogy a Szegedi Tudományegyetem a közeljövőben készül felvenni Szent-Györgyi Albert nevét.

A sok kitűnő írás között vezető helyen szerepel a nagy tudós első önvallomása („Elvesztetten a huszadik században”), melyet távozása után, már az USA-ban írt. Ez 1963-ban jelent meg az Annual Review of Biochemistry c. évkönyv 63. kötetében, és akkoriban nagy felzúdulást keltett hazánkban. Én még 1963-ban olvastam a szegedi Orvostudományi Könyvtárban, és bevallom nagy hatást gyakorolt rám. Szent-Györgyi megítélése akkoriban kétféle volt. A 40-es években sokan tartották szovjetbarátnak, egyesek hazaárulónak is nevezték; távozása után pedig imperialista bérencnek kiáltották ki, és több „hűséges” tanítványa is megtagadta. Ez az írás viszont eloszlatta a vádakat, és megerősítette sokak véleményét, hogy Szent-Györgyi angolbarát és igazi demokrata volt, nemcsak szóban, hanem életvitelében és megnyilvánulásaiban is, és emellett jó magyar hazafi.

Sajnálattal kellett viszont megállapítanom, hogy a SZEGED-ben megjelent vallomás hiányos. Az eredeti angol nyelvű szövegből éppen azok a részek maradtak ki, melyek politikai állásfoglalását és a diktatúrákkal való mindenkor szembenállását bizonyítják. Így aztán Szent-Györgyiről hamis kép alakulhat ki, mintegy baloldali „békeharcos”-nak mutatkozhat.

A megjelentetett írást egy 1983-ban, tehát még a diktatúra alatt Budapesten kiadott „Válogatott tanulmányok” c. kötetből vették át, és ez magyarázhatja az anomáliát. A szöveget akkor láthatóan alaposan megcenzurálták. Ma azonban, a rendszerváltás után két évtizeddel már nincs szükség erre a ferde beállításra, és Szent-Györgyi Albert igaz egyéniségének tisztázására a cenzúra által kihagyott részeket is pótlólag az olvasók rendelkezésére kellene bocsátani.

Az angol cikknek jó a fordítása, bár a sorrend kissé fel van kavarva. A cenzúra mindössze 4 részt törölt, de ez a 4 rész nagyon lényeges. Ezek a következők:

1/. A lap 3. oldalán a 2. hasábjában a 2. szakasz után a következő szöveg hiányzik:

„Közben Magyarországon a kommunisták átvették a hatalmat, ami azt jelentette, hogy minden tulajdonom teljesen elvesztett. Az utolsó pillanatban megmentettem ezer angol fontot. Ezek egy részét megosztottam anyámmal, akit meglátogattam Budapesten. Egy ilyen látogatás érdekében a téli Dunán kellett átkelnünk éjszaka egy kicsiny túlszűfolt csónakban olyan helyen, ahol nem voltak cseh határőrök, akik lőttek a menekülőkre. Társaságunkban volt egy apáca, Angelika nővér, aki halálosan meg volt ijedve, és kétségbeesetten ragaszkodott hozzám. Visszatérésemkor egy egész éjszakát a hóban kellett töltenem, és mire megérkeztem Pozsonyba, súlyos tüdőgyulladásom volt. Talán az életemet éppen Angelika nővér odaadó ápolásának köszönhetem. Ezek után fogtam feleségemet és gyermekemet, és nyugat felé vettük az irányt. Az angol font lehetőséget teremtett részünkre, hogy egy darabig –nagyon szerényen– élhessünk, és ezalatt az idő alatt megakartam valósítani régi vágyamat, hogy kutatómunkát végezhessenek.”

2/. A második cenzurázott rész viszonylag rövid. A 6. oldal 2. hasábjának 2. szakasza után következik:

„Igaz ugyan, hogy Magyarország rövid kommunista időszakában az I. világháború után a kommunisták rendkívül rosszul viselkedtek, de ez már régen volt. Úgy gondoltuk, hogy egy új világnak kellett most jönnie. Ez volt a letragikusabb hiba, fatális következményekkel.”

3/. A következő kihagyás a 7. oldal első hasábjának első szakasza után következik:

„Moszkvába mentem annak reményében, hogy találkozhatok Sztálinnal. Amiért találkozni akartam vele, az a tény volt, hogy a szovjet hadsereg Magyarországon szörnyen viselkedett.

Otthonomhoz közeli város mellett egy magyar hadsereg letette a fegyvert nem akarván harcolni Hitler mellett. Az egész hadsereget egy szűk börtönbe zsúfolták össze, ahol rövidesen mind elpusztultak kiütéses tifuszban. Budapesten az utcákat mindkét végéről hirtelen szovjet katonák zárták le és az összes fiatal férfit összetartották. Igazolványaikat elvették, és így a személyiségüket eltörölték. 30-40,000 embert tartóztattak le ilyen módon, és utána Cegléden egy táborba terelték őket, ahol nem volt élelem és rendkívül rosszak voltak az egészségügyi viszonyok. Vérhas és tifusz tizedelte meg őket. Messziről is lehetett hallani a szörnyű sikolyokat. Aki megmaradt, azokat vagonokba zsúfolták, melyeknek az ajtaját lezárták; senki sem tudta, hogy hová viszik őket. Akkor még nem is sejtettük, hogy ezeket az embereket egyszerűen rabszolgának viszik Oroszországba, az egész ügy az afrikai rabszolgakereskedelem legsötétebb napjaira emlékeztetett. Naiv ábrándozásunkban megpróbáltunk mentséget találni a szovjet atrocitásokra. Még a szovjet katonák szörnyű egyéni viselkedésére is megpróbáltunk mentséget találni; a háború kegyetlen dolog, ami vadállatokká változtatja az embereket. Így aztán Moszkvába mentem annak reményében, hogy meg tudom majd mondani Sztálinnak, hogy mi történik Magyarországon, és hogy mi magyarok barátai akarunk lenni a szovjeteknek, de nem lehetünk, ha ő nem szünteti meg ezt a szörnyű uralmat. Kértem, hogy beszélhessek Sztálinnal, ezért a Külügyi Osztályra vittek Mr. Decanozovhoz, aki előbb meg akarta tudni, hogy mit akarok Sztálintól. Mr. Decanozov egy nagyon magas beosztású személy lehetett, mert később Beria-vel együtt végezték ki. Megkérdezte, hogy mit akarok. Megmondtam. Teljesen váratlan volt a reakciója: elkezdett üvölni. Ebben a pillanatban megérezttem, hogy amit én a helyi parancsnokok túlbuzgalmának gondoltam, azt mind Moszkvában tervezték meg.”

4/. Az utolsó cenzurázott rész a 7. oldal 2. hasábjának 2. szakaszában az első mondat után következik:

„A szovjet parancsnok távollétemet kihasználva meg akart szabadulni kapitalista barátomtól, aki sokat segített a laboratóriumomnak és a Tudományos Akadémiának. Letartóztatták. A következő napon a kommunista újságokban cikkek jelentek meg arról, hogy barátom pénzt lopott és el akart menekülni. Tájékoztattak engem arról, hogy mi történt valójában, és minden befolyásomat igénybe vettem, hogy barátomat kiszabadítsam. A hatóságok rosszul számítottak. Ha Magyarországon lettem volna, akkor semmit sem tudtam volna tenni. Ezzel szemben Svájcban felhívhattam a világ figyelmét arra, hogy mi megy végbe Magyarországon, és ez nagyon rossz pont lett volna Moszkvában a helyi kommunista vezetőkkel szemben. A miniszterelnöknek és a kommunista diktátornak küldött táviratom nem hagyott kétséget az elhatározásomról. A barátomat elengedték, útlevelet kapott, hogy hagyja el az országot, mivel már túl sokat látott. Hogy egy újabb letartóztatást elkerüljünk, a feleségem autóval elkísérte őt Svájcba, remélve, hogy a szovjetek nem kockáztatják meg a újbóli letartóztatását. Svájcban aztán a barátomtól megtudtam, hogy mi folyik a börtönök falai mögött, amit otthon sohasem tudhattam volna meg. Ez olyan mély undorral töltött el, hogy képtelen voltam visszatérni. Nem lett volna értelme, hogy visszamenjek és ellenálljak a szovjeteknek, azt pedig lehetetlennek tartottam, hogy kegyeket és kiváltságokat fogadjak el.”

Tisztelt Főszerkesztő Úr! Az életrajzból kihagyott részek alapján nyilvánvaló, hogy ezzel olyan szándék érvényesült, mely Szent-Györgyi Albert véleményét és eredeti viselkedését igyekezett hamisan beállítani. Az adatokból az is kiderül, hogy tetteinek oka segítő szándék és hazafias elkötelezettség volt, és mindez nagymértékű jóhiszeműséggel társult; egy olyan hiba, mely abban az időben mindannyiunkban megvolt.

Szent-Györgyi Albert valódi szerepének és emberi magatartásának tisztázása végett kérem Főszerkesztő Urat, hogy az eredeti cikkből cenzurázott részeket tegye közzé lapjában, esetleg felhívja a figyelmet, hogy ezek a kihagyások egy 1983-ban megjelent kiadvány nyomán ismétlődtek meg most. Ez hozzájárulna a történelmi igazság érvényesüléséhez.

Tisztelettel:

Szeged 2008 január 10.

Dr. Kovács Gábor
emeritus egyetemi tanár
Szeged város díszpolgára

* Köszönettel vettük dr. Kovács Gábor professzor úr észrevételeit, s örömmel közöljük, bízva abban, sokak számára árnyaltabb és hitelesebb lesz a Szent-Györgyi kép. (A szerk.)